

СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ

УДК 821.161.1 Глінка

ВОЛИНЕЦЬ Юлія Вікторівна,
викладач кафедри української літератури та
компаративістики Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: yulia_volynets@ukr.net

ОБРАЗ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В РОМАНІ ФЕДОРА ГЛІНКИ «ЗИНОВИЙ БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, ИЛИ ОСВОБОЖДЕННАЯ МАЛОРОССИЯ»: ДО ПРОБЛЕМИ «ГЕРОЙ І СТИЛЬ»

У статті проаналізовано незакінчений роман Федора Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия». З'ясовано суспільно-політичні та історіософські погляди автора крізь призму декабристської ідеології, причини написання письменником творів на українську тему, зокрема про Визвольну війну українського народу XVII століття проти Польщі та про Богдана Хмельницького. Визначено імперські проросійські й антипольські впливи на семантику аналізованого роману. Окрему увагу приділено питанню стилю автора, зокрема романтичній манері письма, питоми риси якої визначено в художньому тексті. Детально проаналізовано образ головного героя твору – Богдана Хмельницького, з'ясовано присутні риси та прийоми його творення (імперський дискурс образу; нарочита гіперболізація; релігійність; символічність певних картин, образів, знаків; суб'єктивізм тощо). Водночас у дослідженні зазначається, що в художній інтерпретації образу українського гетьмана переважає тенденційний вимисел / домисел над історичною правдою, це стосується різних сфер буття «романного» гетьмана (біографічних, родинно-побутових, суспільно-історичних і т. д.). Значна увага приділяється з'ясуванню проблеми впливу світоглядно-історіософських позицій Ф. Глінки на художнє тлумачення не тільки образу Б. Хмельницького, а й України, яка в імперських координатах Росії поч. XIX ст. однозначно розумілася Малоросією – невід'ємною складовою імперії.

***Ключові слова:** романтизм; історія; герой; жанрово-стильові особливості; фольклорна основа; історіософська позиція; імперський дискурс; антипольська і проросійська позиція; Малоросія; художня інтерпретація; соціальне звучання; патріотизм; релігійність; символізм; ідеологія.*

Постановка проблеми. У світовій історії є немало персоналій, діяльність яких прямо чи опосередковано інтегрована в події різних країн чи народів, їхні національні історії чи культури. Постать гетьмана України Богдана Хмельницького, безсумнівно, в колі таких персоналій, бо ж про нього на сьогодні існує доволі широка бібліотека літературних (зосередимось на цій площині відтворення образу) текстів передовсім у трьох національних літературах – українській, що цілком природно, а також у польській та російській, що, власне, теж доволі природно, зважаючи передовсім на історію взаємин цих сусідніх країн. Літературні (а також фольклорні) інтерпретації образу гетьмана Богдана Хмельницького розпочалися ще з його «барокової» епохи. І кожна наступна епоха, в т. ч. й епоха стильова, «пропонувала» свої варіанти образу видатного українського діяча. Звісно, на творення літературного образу Б. Хмельницького в кожному зі стильових епох (бароко – класицизм – преромантизм – романтизм і т. д.) впливали далеко не тільки суто художньо-естетичні чинники, але й великою мірою чинники ідеологічно-політичні, зважаючи на історичну та суспільно-політичну діяльність гетьмана. Абстрагуватися від цих останніх чинників під час осмислення суто літературознавчих площин творів практично неможливо, тому зважати на них нам доведеться, але ж основну аналітичну увагу зосередимо тут усе ж на проблемі особливостей творення образу героя (Богдана Хмельницького) в конкретному творі,

написаному в епоху раннього романтизму. Це незакінчений роман російського письменника Федора Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Федора Глінки нечасто ставав об'єктом дослідження науковців із різних причин. Почасти його проаналізовано В. Троїцьким, А. Архиповою, Є. Нахліком, М. Наенком, В. Мацапурою, С. Козаком (огляд літератури за темою подаємо в хронологічному порядку – Ю.В.), – дослідники особливу увагу звертають на визначення стилю твору (преромантичного / романтичного). Деталізовано представлено художню інтерпретацію подій та образу Богдана Хмельницького Ф. Глінкою в працях Н. Жаркевич і в недавніх дослідженнях Т. Марченко.

Мета нашого дослідження – проаналізувати образ гетьмана Богдана Хмельницького в романі Ф. Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия» крізь призму стильових, а також мотиваційних, ідеологічних чинників.

Виклад основного матеріалу. Роман російського письменника-декабриста Федора Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия» написано в 1817 р. Робота автора над текстом роману тривала протягом десяти років, але твір за невідомих причин так і не був закінчений. Можливо, причина незавершеності криється і в словах самого Ф. Глінки, якими він супроводив написання, вдавшись і до певного «топосу самоприниження» чи «топосу скромності»: *«...при несравненно меньших способностях и способах, восхищенный изящностию предмета моего, невольно отважился вступить на одинаковий с ними (Флоріаном, Бітобеєм – Ю. В.) путь. Помещая здесь начало повести, ожидаю приговора просвещенных читателей, которому повинуюсь всегда с покорностию, увижу, оставит ли навсегда в забвении или осмелиться выдать в свет и продолжение оной»* [1, с. 413]. Твір складається з двох розділів («двох книг»). Попри незавершеність художнього тексту, роман витримав три публікації (1817 і 1819 рр.). Так, остання публікація роману 1819 р. була подана із певними стилістичними змінами й доповненнями, які були суголосними декабристській ідеології. Однією з імовірних причин незавершення роману Н. Жаркевич називає грудневі події 1825 року, пов'язані з виступом декабристів та участю Ф. Глінки в ньому [2, с. 11].

Відомо, що на початку XIX ст. українська тематика помітно актуалізувалася в російській і польській літературі. Не обійшов цю тему своєю увагою і Ф. Глінка. М. Шкандрій зауважує причини такої зацікавленості: «Антипольські настрої в російській літературі стали надто виразними під час польських повстань 1830 – 1831 рр. та 1863 р. До XIX ст. польсько-російська ворожість була відображенням конкуренції імперських амбіцій двох держав, а після поділів Польщі вона свідчила про дві непримиренні національні свідомості. Такі настрої безперечно впливали на російське й польське ставлення до України. Проте конкуренція за українську територію та спадщину стримувала і польських, і російських авторів від спроб поставити надто високий бар'єр між собою і «козацьким краєм». У період романтизму обидві літератури, фактично, створили українські школи, одомашнюючи таким чином українську історію та фольклор у своєму письменстві» [3, с. 65].

Тема України, зокрема Визвольної війни проти Польщі, постаті Богдана Хмельницького тощо особливо означилася у творчості письменника в 1820-х рр. (окрім аналізованого твору, це й цикли «В Галициі», «Описание сада Софиевки», частково в «Письмах русского офицера»; поезіях «Достопамятное сватовство» (1827), «Набег запорожских казаков из Сечи на Волынь» (1827), «Переговоры в Белой Церкви» (1828) та ін.). Вперше до образу Б. Хмельницького письменник звернувся в дорожніх нарисах «Письма русского офицера», робота над якими тривала протягом 1805 – 1815 рр. Ф. Глінка був членом таємного «Союзу порятунку», а згодом підтримував політичну програму «Союзу благоденства» й у своїй творчості намагався пропагувати ідеї декабристського руху. Письменник шукав в історичній минувшині образ, який би втілював у собі головну ідею декабристської ідеології – політичного перевороту і зміну державного ладу задля визволення народу. «Романтичний образ Богдана Хмельницького мав стати для читачів роману надихаючим прикладом мужності й відваги, вселити в них волю, бажання боротися за

свободу, за зміну існуючого ладу» [4, с. 60], – зауважує Н. Жаркевич. Задля цього письменник ніби «переселяє» гетьмана в пізніший, у «свій» декабристський час. Через те Богдан Хмельницький в романі Глінки «говорить і мислить не як представник своєї доби, а як передова людина XIX століття. Мова його рясніє виразами, близькими до декабристського слововживання: «свобода», «рабство», «загальне добро», «тиран» тощо» [там само]. Отже, Ф. Глінка зацікавився образом Б. Хмельницького, не лише захоплюючись його звитягами, державними справами, а й з інтересу, сказати б, «утилітарного», прагматичного – як можливий романтичний ідеал-орієнтир для сучасників автора роману.

Задля розуміння історіософської Глінчиної концепції образу гетьмана Богдана Хмельницького, варто хоча б у загальних рисах означити геополітичне становище України на поч. XIX ст. Тут уже логічніше вести мову не про Україну, а про Малоросію, бо саме цей етнонім цілеспрямовано впроваджувався й утвердився на різних рівнях російської імперської свідомості. Ця проблема вже доволі широко осмислена й висвітлена в багатьох авторитетних джерелах – українських і зарубіжних. Варто згадати хоча б праці П. Голубенка (1993), Зенона Когута (1996), М. Рябчука (2000), М. Шкандрія (2001), О. Гнатюк (2003), С. Єкельчика (2004), О. Юрчук (2013) та ін. М. Шкандрій так висловлюється щодо означеної проблеми: «...представники царської влади, і слов'янофіли, як-от Микола Данилевський, і ліберали, скажімо, Белінський, запевняли, що Україна вже цілком асимільована. Не згадували навіть саму назву «Україна»; для офіційних потреб використовували слова Малоросія, зазвичай казали просто «Росія» (або «Русь»: адже вживання цієї назви мало додаткову перевагу злиття домосковської і немосковської історії в начебто нерозривне ціле з російською історією)» [3, с. 54]. Слушність таких суджень можна підтвердити й міркуваннями О. Юрчук: «Спершу створювався міф про єдине коріння між колонізатором і колонізованим – спільну культурну спадщину (добу Київської Русі). Наступним кроком було привласнення «обопільної культури», за яким літературу Київської Русі почали вважати російською, українську мову називали «наречієм», а Україну асоціювали з Малоросією. Так було створено імперську схему: Росія – центр, Україна – периферія; російська культура – вища, [...] українська – нижча» [5, 37].

Тому цілком природним явищем у такому контексті бачиться те, що навіть у заголовках тогочасних художніх творів, у т. ч. написаних мешканцями (чи вихідцями з) України, повноправно господарює термін «Малоросія» («Песнь о Богдане Хмельницком, освободителе Малороссии» О. Сомова (1821), «Хмельницкие или Присоединение Малороссии» П. Голоти (1834), «Зиновий Богдан Хмельницкий или Присоединение Малороссии» Н. Хмельницького (1849) та ін.).

Продовжуючи й поглиблюючи аналіз означеної проблеми (чи явища), можна твердити і про послідовне вихолощення з усіх сфер буття самого поняття українського як чогось окремішнього, а тим паче – національного; на послідовне й неухильне культивування асиміляторських стратегій щодо всього українського (чи вже й малоросійського), на деконструкцію всього, що могло те почуття окремішності в українців відродити (історії, мови, культури, літератури, церкви тощо). Певним чином полегшувала процес асиміляції відносна близькість низки прощин у гуманітарній сфері. З. Когут вбачає причину асиміляції в мовній, культурній і релігійній спорідненості двох націй. Та найбільше – у версії про «єдиний народ», нібито розділений Польщею і нарешті об'єднаний російським царем. Україна ж розумілася частиною Росії, а «будь-які форми українського партикуляризму, навіть аполітичного і нешкідливого, тотожні підступництву, якщо не зраді» [див.: 6, с. 58].

Усякі прояви українського як національного свідомо придушувалися, адже вони загрожували монолітності самої імперії. «Розпад російсько-українського зв'язку завжди загрожував імперській ідентичності самої Росії, отому симбіозові нації та імперії, який так часто підносила російська інтелігенція [...] Загрозою і для імперії, і для російської ідентичності була, звичайно, сама ідея української ідентичності», – слушно висновує М. Шкандрій [3, с. 21]. Ця ж проблема раніше активно розроблена письменниками-романтиками.

Епоха романтизму відзначалася особливим інтересом до змалювання історичних подій та їхніх учасників і у вітчизняній літературі була позначена впливом західноєвропейського

письменства. Суттєву відмінність між західноєвропейським і українським романтизмом обґрунтовано в багатьох дослідженнях. Зокрема О. Юрчук підкреслює, що романтизм у багатьох європейських країнах спочатку мав національне спрямування, пізніше отримав інше значення, а в Україні мав стати втіленням саме національної ідеї [5, с. 41]. Одним із уособлень національного в романтичній літературі постає герой. Висновуючи з різночасових наукових досліджень, робимо висновок, що це незвичайна особистість, прекрасна зовнішньо і внутрішньо, бунтар, який прагне служити загальній справі, своєму народу, патріотичний, здатний виявити власну ініціативу, взяти відповідальність на себе, має багатий емоційний світ, що протистоїть схематизації людських взаємин, цілісний характер, благородний у своєму максималізмі й безкомпромісності. Такий герой неодмінно сповідує національну ідею, державні інтереси, жертвує собою заради інших тощо.

Визначальними ж рисами романтичної манери письма тогочасних (українських) авторів називаються такі (за Є. Нахліком): зацікавленість історичними подіями свого народу, виписування «індивідуальної психології особистості», зокрема психології відомої історичної постаті [7, с. 294–295]. Джерелами романтизму як «естетичної системи, стилю світобачення й художнього мислення» М. Наєнко називає стильові епохи, що передують у часі його виникненню – бароко, класицизм, просвітництво й сентименталізм [8, с. 74]. Романтичні твори насичені численними символами, знаками, віщуваннями (сни, видіння, марення тощо), незвичайними ситуаціями, в яких герой має можливість проявити себе, утвердити свою особистість, фольклорними вставними епізодами (легендами, переказами тощо), патетичними портретами, яскравими пейзажами. В. Пахаренко зауважує, що «романтиків цікавлять таємничі сторони життя, вони бачать природу живою, одухотвореною, підкреслюють її тісний взаємозв'язок з людиною. Новому романтичному почуттю природи приступне таємниче в ній, безмежне, нарешті, ті «інші світи», що сховані за щоденним обличчям природи» [9, с. 189].

Українська тема в епоху романтизму не випадково стає однією з найпомітніших у російській (імперській) літературі. Найактивніше зверталися у своїй творчості до української історії письменники, які були вихідцями з України чи якимось пов'язаними з Україною (Малоросією): Ф. Глінка, М. Гоголь, В. Наріжний, В. Капніст, О. Пушкін, К. Рилєєв, О. Сомов та ін. Показово, що таке зацікавлення виявилось в різних жанрах: романах, повістях, драмах на історичну тематику, поемах тощо. Одними із головних джерел для романтичних історичних творів на українську тему стали фольклорні та літописні тексти, що, на думку науковців, і «спричинило активні жанрові та стильові пошуки митців, виникнення різних стратегій історизму в російській літературі. Українська тема стала важливою складовою художньої системи російського романтизму загалом» [10, с. 3].

Причинами виникнення й поширення історичної літератури, зокрема на інонаціональні теми, в російському письменстві Т. Марченко називає патріотичне піднесення в країні після російсько-французької війни, зацікавлення ідеями Й. Г. Гердера, вплив європейської історичної прози. Закономірно, що російська романтична література зверталася не лише до подій власної історії, а й до минулого інших народів (т. зв. «екзотичної теми»). Така зацікавленість збагатила російське письменство новими темами, мотивами, сюжетами, образами. Частина художніх творів була присвячена українській тематиці [див.: 10, с. 3]. У таких текстах головним мотивом стає творення імперії (Російської), яка розумілася, звісно ж, визволителькою українського народу, землі. Почали з'являтися подібні твори в середині 1810-х р. і набули популярності в 1830-х роках. Особливо популярними історичними темами була Хмельниччина, гайдамаччина, а також «тема» Івана Мазепи. Можна погодитись із думкою авторитетного вченого Мирослава Шкандрія, що «перші дві події оспівували як народні повстання проти жорстокого і гнобительського польського панування. Ці твори були сповнені антипольських і проросійських асиміляторських настанов, розповідали про нелюдську поведінку поляків і виправдовували зраду Хмельницького» [3, с. 151–152]. Виразно антипольський і проросійський підтекст відчутний і в романі Ф. Глінки, починаючи буквально зі вступної частини художнього тексту. *«Около половины XVII столетия*

Отечество наше было уже свободно и счастливо. Бурное время междуцарствия и кратковременное владычество поляков в Москве исчезло, как печальный сон. Алексей, сын Михаила, избранного общею волею народа, государь мудрый и правосудный, управлял Россиею; но Малороссия сетовала еще под тяжким игом чуждой власти» [1, с. 408].

Роман «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия» Ф. Глінки присвячений одній із найпопулярніших тем тогочасного російського історичного письменства – Хмельниччині. У передмові автор звертається до джерельної основи твору: до фактів із літописів Г. Граб'янки, С. Величка, творів Лезюра й Шерера про Малоросію, а також до майбутніх читачів із проханням бути поблажливими до його проби пера (цитований вище «топос скромності»). Основну частину роману автор організовує за законами художнього вимислу. Згідно зі стилістикою декабристської романтичної естетики, яка дозволяла вільне поводження з історичними фактами, роман побудовано на вигаданому сюжеті з життя молодого Богдана Хмельницького. У ньому розповідається про дитинство Б. Хмельницького і його дружбу з Осмундом (вигаданим персонажем), про воєнні подвиги Богданового батька, якого автор називає Філомаром (вигадане ім'я), про боротьбу Б. Хмельницького з турками задля визволення татарського народу і його повернення на батьківщину. В. Ю. Троїцький слушно підкреслив, що «Богдан Хмельницький Глінки – це не портрет дійсної історичної особи, а романтичний герой, смисл життя котрого в єдиній пристрасті звільнення рідної України і котрого понад усе хвилюють «тайни счастья народного». У російській романтичній літературі такий образ з'явився уперше» [11, с. 104–105].

Образ Б. Хмельницького виписано в романтичних тонах. Це герой-патріот, головною метою життя якого є звільнення вітчизни, відстоювання своєї віри та боротьби за неї. Автор неодноразово акцентує на максималізмі Хмельницького, помітно ідеалізує, гіперболізує його образ, думки й почуття, називає малоросійським Мойсеєм. [див.: 1, с. 409]. *«Каждый малороссиянин должен забыть ныне все наслаждения человека, все радости жизни и помнить только одно Отечество. Пусть каждый супруг отречется разделять счастье брачного ложа с младою подругою, жених да не вводит невесты во храм и матери да поклянутся не приближаться к колыбелям первенцов своих, доколе не будет свободно Отечество!» [1, с. 427].* Символічним, скажімо, є народження Б. Хмельницького у військовому стані в «глупу» ніч і надзвичайно світлий ранок, його романтично контрастне змалювання: *«Ужасна была ночь, в которую родился ты! Осенняя буря возмутила природу, красные молнии раздирали черную завесу туч, гром катился за громом, и лезвия копий наших, подобно рядам зажженных свеч, горели неким синим пламенем, нисходившим с небес. Но с первым лучом зари тишина восстановилась, и солнце воссияло в полном великолетии своем. Белобрадые старцы, прозирающие в таинство судеб, заключили, что жизнь твоя будет бурна, мятежна, но... Она озарится наконец славою!» [1, с. 425].* Віщування, таємні знаки, символи в романі підпорядковані підкресленню незвичайності постаті Б. Хмельницького (ще від самого народження і до його ув'язнення шляхтичем Чаплинським). Яскраво й гіперболізовано виписано у творі віщій сон Хмельницького про його майбутнє, за яким його головною життєвою місією є служіння власному народові та рідній землі. *«Ночи и безмолствие окружали Отечество наше [...] Является герой, вдохновенный небом, подкрепляемый счастьем. Он велит – и тысячи малороссийские повинуются ему; подымлет меч – и тысячи литовские бегут [...] Тут солнце воссияло во всем своем блеске, мрак исчез; небо раскрылось, и богиня, прелестная [...] остановилась в воздухе [...] Все узнали в богине сей – Свободу» [1, с. 416–417].* Внутрішній світ героя обрамлюється промовистими, символічними картинками природи, які посилюють виразність творення цього образу, додають йому таємничості, незвичайності. Логічно вмотивованою (звісно, в дусі імперського дискурсу) є проблема об'єднання України (Малоросії) з Росією, висловлена вустами головного героя. Така позиція суголосна авторській і втілює політичну концепцію твору. *«Давно ль рассеялись тучи, гремевшие в пространных небесах могущественной России? [...] Отпусти меня, родитель! Я полечу под знамена одного из соседственных государей; буду сражаться, как лев, и пролитием крови и слез испрошу одной милости, чтобы освободит хотя бы малейший*

уголок порабощеного Отечества» [1, с. 418]. Ф. Глінка, виписуючи образ Б. Хмельницького, акцентує не стільки на його фізичній силі, скільки на внутрішній шляхетності, військовій доблесті й честі, показує героєм, який власним прикладом надихає інших. *«Хмельницький был повсюду, где предстояла опасность: всех ободрял речами, всех подкреплял и дивил примером. Ложем его были жесткие граниты, он отвергал пищу, когда воины его терпели голод, и отдал собственную обувь истомленному юноше [...] Воины боготворили Хмельницкого»* [1, с. 449–450]. Див., напр., у літописі Гр. Граб'янки: *«Це була людина воістину варта звання гетьмана. Він не боявся біди, у найтяжчому становищі не втрачав голови, не боявся найтяжчої роботи, був міцний духом; з однаковою мужністю зносив мороз і спеку, їв і тив не скільки хотів, а скільки можна було, ні вдень, ні вночі не знемагав від безсоння, а коли справи і труд війна зморювали його, то він спав невеличку крихту часу і спав не на коштовних ліжках, а в постелі, що до лиця воїну. Він завжди першим кидався в бій і останній повертався з битви. Маючи ці та до цих подібні достоїнства, зовсім не дивно, що він став переможцем та пострахом для ляхів»* [12, 111].

У багатьох художніх текстах вітчизняного й зарубіжного письменства, присвячених Б. Хмельницькому, завжди цікаво виписаними є стосунки гетьмана з жінками. Ф. Глінка в опублікованому тексті лише почасти натякає на них, ймовірно, плануючи розкрити їх у наступних частинах твору, яких, як знаємо, він так і не написав. Мається на увазі зустріч Б. Хмельницького з Чаплинським, який зруйнував хутір, був причетний до смерті батька Хмельницького Філомара (ім'я та означений факт вигадані, відомо, що Михайло Хмельницький потрапив у полон під Цецорою в 1620 р., подальша його доля невідома). Романтично змальованим є бажання помсти молодого Хмельницького ворогові, перешкодою якому стала поява жінки, котра своєю красою і почуттями вразила Богдана. *«Хмельницький блеснул мечом... как вдруг жалобный крик остановил его. Девушка, прелестная, как ангел, устремляется из-за дерева, восклицая сквозь слезы: «Пощади, пощади родителя моего!» Прелести ее были неотсанны, мцение покорилося красоте, и меч вытал из рук Хмельницкого»* [1, с. 455].

Портрети всіх героїв роману витримано у виразно романтичному стилі. Особливі акценти автор робить на очах і погляді героя, змальовуючи через них характер Хмельницького. Наприклад: *«— О, если бы провидение оправдало сие предвещание! — так воскликнул Зиновий, и в сию минуту исступленного восторга можно было видеть по блеску очей, пыланию ланит и движению лица, сколь сильно трогало его повествование сие»* [1, с. 426] або *«— Отвечай! — Глаза героя горели тем страшным огнем негодования, который некогда приводил целые ополчения в трепет; кровь его кипела, и меч, блистая алмазами, при бедре колебался...»* [1, 455].

Протягом усього роману автор не скільки розкриває образ Хмельницького, стільки випишує його в романтичній стилістиці й контексті того часу (декабристського руху) та власних поглядів. Можна сказати й так, що автора роману цікавить не скільки образ Хмельницького, його внутрішній світ, стільки творення постаті гетьмана як романтичного репрезентанта Глінчиних ідей у контексті його часу (зокрема й ідей декабристів). У такій же романтичній стилістиці виписано й низку інших сюжетних колізій із проекцією на особу головного героя: перебування юного Б. Хмельницького в татарському стані, конфлікт із Чаплинським тощо.

Висновки. Отже, в романі Федора Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия» маємо доволі типовий романтичний образ головного героя. Сенс його життя – передовсім у визволенні вітчизни, вірному служінню їй. У цьому образі Ф. Глінка не випадково намагався створити ідеал героя, лідера, який веде за собою інших, жертвуючи власним життям, а з метою пропагування декабристської ідеології. Романтичним є використання символічних картин, знаків, портретних і пейзажних характеристик. У цьому романі вимисел/ домисел значно переважають над історичною конкретикою. Звичайно, образ українського гетьмана в аналізованому романі творився цілком у річищі російської імперської історіософії, що теж позначилося на його сутності. Можна припустити, що

виготовлений Ф. Глінкою образ Богдана Хмельницького міг певним чином вплинути на творення романтичного образу українського гетьмана в пізніших історичних текстах російського письменства (твори П. Голоти, О. Кузьмича та ін.).

Список використаної літератури

1. Глінка Ф. Н. Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия: роман // Глінка Ф. Н. Письма русского офицера. Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия. – К. : Дніпро, 1991. – С. 407 – 456.
2. Жаркевич Н. М. Витязь добра и чести / Н. Жаркевич // Глінка Ф. Н. Письма русского офицера. Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия. – К. : Дніпро, 1991. – С. 5 – 19.
3. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби / М. Шкандрій, пер. П. Тарашук. – К. : Факт, 2004. – 496 с.
4. Жаркевич Н. До історії створення роману Ф. М. Глінки «Зиновий Богдан Хмельницький, или Освобожденная Малороссия» / Н. М. Жаркевич // Радянське літературознавство. – 1978. – №7. – С. 57 – 64.
5. Юрчук О. У тіні імперії: Українська література у світлі постколоніальної теорії: монографія / О. Юрчук. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 224 с.
6. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення / М. Рябчук. – К. : Критика, 2000. – 303 с.
7. Нахлік Є. Українська романтична проза 20 – 60-х років XIX ст. / Є. Нахлік – К. : Наукова думка, 1988. – 319 с.
8. Наєнко М. Романтичний епос: Ефект романтизму і українська література / М. Наєнко. – Вид. 2-ге, зі змінами і доповн. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2000. – 382 с.
9. Пахаренко В. Основи теорії літератури / В. Пахаренко. – К. : Генеза, 2007. – 296 с.
10. Марченко Т. М. Епоха Богдана Хмельницького в російській романтичній картині світу: трансформація фольклорних, літописних, історіографічних традицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.01.02 «Російська література» / Т. М. Марченко. – Сімферополь, 2011. – 38 с.
11. Троицкий В. Ю. Художественные открытия романтической прозы 20-30-х годов XIX века / В. Ю. Троицкий. – М. : Наука, 1985. – 279 с.
12. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки / Пер. із староукр. – К. : Т-во «Знання України», 1992. – 192 с.

References

1. Glinka, F. N. (1991). *Zinovi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia*. Kyiv: Dnipro, 407 – 456 (in Rus.)
2. Zharkevych, N. M. (1991). *Knight goodness and honor*. Kyiv: Dnipro, 5 – 19 (in Rus.)
3. Shkandriy, M. (2004). *In the arms of the empire: Modern Russian and Ukrainian literature*. Kyiv: Fact (in Ukr.)
4. Zharkevych, N. (1978). The history of the novel «Zinovi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia» by F. N. Glinka. *Radyans'ke literaturoznavstvo (Soviet literary)*, 7, 57-64 (in Ukr.)
5. Yurchuk, O. (2013). *In the shadow of the Empire: Ukrainian literature in the light of post-colonial theory*. Kyiv: Academy (in Ukr.)
6. Riabchuk, N. (2000). *From Little Russia to Ukraine: paradoxes belated nation-building*. Kyiv: Critics (in Ukr.)
7. Nahlik, Y. (1988). *Ukrainian romantic prose 20 – 60 years of the nineteenth century*. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
8. Nayenko, M. (2000). *Romantic epos: The effect Romantic and Ukrainian literature*. Kyiv: Publishing Center «Prosvita» (in Ukr.)
9. Pakharenko, V. (2007). *Basic theory of literature*. Kyiv: Genesis (in Ukr.)
10. Marchenko, T. M. (2011). *Age of Bohdan Khmelnytsky in Russian romantic picture of the world: the transformation of folklore, chronicles, historiographical traditions*. Simferopol (in Ukr.)
11. Troitsky, V. Y. (1985). *Artistic openings in the romantic prose 20 – 30 years of the nineteenth century*. Moscow: Science (in Rus.)
12. *Annals of Hadiach Colonel Gregory Hrabianka*. (1992). Kyiv: Knowledge of Ukraine (in Ukr.)

VOLYNETS Yulia Viktorivna,

Lecturer at the Department of Ukrainian literature and comparative studies, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: yulia_volynets@ukr.net

THE IMAGE OF HETMAN BOHDAN KHMELNYTSKY IN THE NOVEL

«ZINOVYI BOHDAN KHMELNYTSKY, OR LIBERATED LITTLE RUSSIA» BY F. N. GLINKA: TO THE PROBLEM «HERO AND STYLE»

Introduction. *In world history there are many personalities whose activities are directly or indirectly integrated into the events of different countries or nations, their national history or culture. Figure of Ukrainian Hetman Bohdan Khmelnytsky is undoubtedly among them. Many literary texts in Ukrainian, Russian and Polish literatures are devoted him. Literary (and folk) interpretation of the image of Hetman*

Bohdan Khmelnytsky started since his «baroque» epoch. Other stylistic periods presented their versions of the image of the famous Ukrainian figure. Of course, the creation of a literary image of Bohdan Khmelnytsky influenced largely ideological and political factors. So we have to consider them during the reflection planes literary works. The main attention is concentrated to the problem of image creation the hero (Bohdan Khmelnytsky) in the artistic work, written in the early Romanticism. It's an unfinished novel «Zinovyi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia» by Russian writer Fyodor Glinka.

Glinka's novel didn't often become the object of scientific study for various reasons. Some aspects of novel analyzed by V. Troitsky, A. Arkhypova, Y. Nahlik, M. Nayenko and others. The researchers pay attention to the style of artistic work (preromantic and romantic). The artistic interpretation of the events and Bohdan Khmelnytsky in detail presents in the works by N. Zharkevych and T. Marchenko.

Purpose. *The image analysis of hetman Bohdan Khmelnytsky in the novel «Zinovyi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia» by F. N. Glinka of the light style, and motivational and ideological factors is the purpose of this article.*

Results. Originality. *Russian writer Fyodor Glinka wrote the novel «Zinovyi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia» in 1817. The author's work on the text of the novel lasted for ten years, but for unknown reasons the work was not finished. The novel consists of two chapters («two books»). Ukrainian theme was very popular in Russian and Polish literatures in XIX century. Ukraine's theme, theme of the liberation war against Poland, figure of Bohdan Khmelnytsky particularly had influence on creation of the texts in 1820s. F. Glinka tried to promote ideas of the Decembrist movement in his artistic works. The writer searched an image in the historical past, which must embody the main idea of Decembrist's ideology – political upheaval and change in the state system for the liberation of the people. The writer chooses Bohdan Khmelnytsky. Glinka wrote his novel in a romantic style. Romantic Hero is unusual personality, beautiful externally and internally, rebel, he wants to serve the common cause and his people. He patriot able to detect its own initiative, take responsibility, has a rich emotional world, noble in own maximalism and uncompromising. This hero serves to national idea.*

The image of Bohdan Khmelnytsky created in romantic style. This hero-patriot, the main purpose of life is to release the fatherland, defend their faith and fight for it. The birth of B. Khmelnytsky in an army in the «dark» night and extremely bright morning is romantically symbolic. The divination, secret signs, the symbols in the novel demonstrated the unusual figure of Bohdan Khmelnytsky. The prophetic dream about his future, in which its main life mission is to serve to their own people and native land, is presented in the book. The inner world of the hero is showed across the symbolic paintings of nature. The problem of the unification of Ukraine (Little Russia) with Russia is logically motivated (of course, in the spirit of imperial discourse). F. Glinka focuses not so much on the physical strength Bohdan Khmelnytsky as on the inner nobility, valor and honor, shows the hero who inspires others by example. The author presents the desire for revenge of young Khmelnytsky to his enemy in Romantic style. The beautiful woman prevented the implementation of this revenge. Bohdan was struck by her beauty and feelings. Portraits of all the characters of the novel clearly designed in romantic style. The author makes the special accent on eyes and stare of the hero, describing across them character Khmelnytsky. Throughout the novel the author disclose not only the image of Khmelnytsky, but he analyses it in a romantic style and context of the time (Decembrist movement) and own views. Several other situations with the projection on the protagonist are written in a romantic style. This is the stay of B. Khmelnytsky in Tatar army, his conflict with Chaplynsky etc.

Conclusion. *The typical romantic image of the hero is in the novel «Zinovyi Bohdan Khmelnytsky, or Liberated Little Russia» by F. N. Glinka. The meaning of his life is especially in the liberation of the motherland, faithful work for her. F. Glinka created the ideal of the hero, leader with the aim of promoting ideology of Decembrist. The author used the romantic symbolic pictures, signs, portrait and landscape in the novel. The fantasy / surmise are predominant in artistic work; the real events fade into the background. The image of Ukrainian Hetman created under the Russian imperial historiosophical influence. It can be assumed, that the literary image of Bohdan Khmelnytsky by F. Glinka could in some way influence the creation of the romantic image of Ukrainian Hetman in later historical texts of Russian literature (works by P. Golota, A. Kuzmich, etc.).*

Keywords: *Romanticism; history; hero; genre and stylistic features; folklore's basis; historiosophical position; imperial discourse; anti-Polish and pro-Russian stance; Little Russia; artistic interpretation; social meaning; patriotism; religiousness, symbolism; and ideology.*

*Одержано редакцією 13.01.2016
Прийнято до публікації 08.02.2016*